

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE
LİBERALİZM VE LİBERAL DEVLET İNŞASI**

*LIBERALISM AND LIBERAL STATE BUILDING IN THE
DISCIPLINE OF INTERNATIONAL RELATIONS*

Mehmet Erkin KARA
Dr., MSÜ, Uluslararası İlişkiler,
ekara79@yahoo.com

10.33537/sobild.2025.16.1.10

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 17.10.2024
Kabul edildiği tarih: 12.12.2024

Article Info

Date submitted: 17.10.2024
Date accepted: 12.12.2024

Anahtar sözcükler

*Liberalizm, Devlet İnşası, Liberal
Devlet İnşası, Uluslararası
İlişkiler, Uluslararası İlişkiler
Disiplini.*

Jel Kodları: H70, B10, B00.

Keywords

*Liberalism, State Building, Liberal
State Building, International
Relations, International Relations
Discipline.*

Jel Classification: H70, B10, B00.

Öz

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Balkanlar'dan Kafkaslara, Ortadoğu'dan, Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada, Weberyen anlamdaki sorumluluklarını ve fonksiyonlarını etkin olarak yerine getiremeyen, başarısız ve zayıf devletler ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar devam eden süreçte bu devletlerin sayısı gün geçtikçe artmış ve artmaktadır. Yoksulluk, yolsuzluk, uyuşturucu kaçakçılığı, terör gibi ciddi pek çok uluslararası sistemin güvenliğini tehdit eden sorunların bu zayıf ya da başarısız devletlerden kaynaklandığı uluslararası kamuoyunda ve çeşitli disiplinlerdeki önemli çalışmalarda ifade edilmektedir. Liberal perspektifte, başarısız devletler sorunsalının çözümünün, etkili liberal demokratik devlet inşasından geçtiği ve uluslararası toplumun bu konuda birlikte hareket etmesi gerektiği düşüncesi paylaşılmaktadır. Makalede, uluslararası toplum açısından taşıdığı önemden hareketle, liberal devlet inşası konusu Uluslararası İlişkiler disiplini paradigması sınırlarında analiz edilmiştir.

Abstract

The objective of this article is to analyze weak and failed states which can't succeed effective Weberian responsibilities and functions, was occurred in wide geography from the Balkans to the Caucasus, from the Middle East to Central Asia since Cold War was ended. In the process up to the present these states number in crease dan dare increasing. It was said in important articles that poverty, corruption, narco traffic, teror and various conflicts which threathens international system's stability was caused by weak and failed states. Failed states conflicts can be solved by building succesful liberal democratic states for liberal perspective. In this article liberal states building which was very important for international community, was analized in the paradigm of International Relations discipline.

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Balkanlar'dan Kafkaslara, Ortadoğu'dan, Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada, Weberyen anlamdaki sorumluluklarını ve fonksiyonlarını etkin olarak yerine getiremeyen, başarısız ve zayıf devletler ortaya çıkmıştır (Hehirve Robinson, 2007: 1). Günümüze kadar devam eden süreçte bu devletlerin sayısı gün geçtikçe artmış ve artmaktadır. Yoksulluk, yolsuzluk, uyuşturucu kaçakçılığı, terör gibi ciddi pek çok uluslararası sistemin güvenliğini tehdit eden sorunların bu zayıf ya da başarısız devletlerden kaynaklandığı uluslararası kamuoyunda ve çeşitli disiplinlerdeki önemli çalışmalarda ifade edilmektedir (Fukuyama, 2014: 22). Hatta bazı akademisyenler tarafından da uluslararası sistemin en büyük problemi bu başarısız ve zayıf devletler olarak görülmektedir (Ghanive Lockhart, 2008: 4)(Hameiri, 2010: 1).

Liberal perspektifte, başarısız devletler sorunsalının çözümünün, etkili liberal demokratik devlet inşasından geçtiği ve uluslararası toplumun bu konuda birlikte hareket etmesi gerektiği düşüncesi paylaşılmaktadır (Carothers, 2007: 10). Bu bağlamda, her geçen zaman diliminde devlet inşasının taşıdığı önem artmaktadır. Makalede, uluslararası toplum açısından taşıdığı önemden hareketle, liberal devlet inşası konusu Uluslararası İlişkiler disiplini paradigması sınırlarında analiz edilmiştir.

2. LIBERALİZM VE LIBERAL DEVLET

Liberalizm uluslararası ilişkiler disiplininde "Devletler ne yapar?" ve "Devletler ne yapmamalı?" sorularını açıklayan sosyal bilimler teorisidir. Liberal teori beş konuyu çalışmaktadır. Bunlar sırasıyla; uluslararası aktörler, motivasyonları, devletlerarası ilişkiler, sivil toplum ve "Uluslararası ilişkilerde hangi durumda devletler strateji geliştirir ve seçim yapar?" konularıdır (Moravcsik, 1992: 3-53). Liberalizmin önceliği, uluslararası işbirliği ve hangi koşullar altında işbirliğinin mümkün olduğunu ortaya çıkarmaktır (Viottive Kauppi, 2012: 129-164). Teorinin ilk temel varsayımı, birimlerin rasyonelliği ve davranışların rasyonel seçim teorisine¹ göre oluşmasıdır (Moravcsik, 1992: 3-53).

John Locke liberalizmin fikir babasıdır. Devletin varlığının nedenlerini sosyal sözleşme teorisine dayalı olarak açıklamıştır. Liberallerin devlet argümanları Lockecu sosyal sözleşmede ki doğa durumuyla biçimlenmektedir. Kuramının çerçevesini ise mikro ekonomik, rasyonel seçim teorisi oluşturmaktadır.

Devletin ortaya çıkmasından önceki dönemde, Locke'un tasvir ettiği doğa durumunda herkes eşitti.

İnsanlar arasında barış ve özgürlük vardı. İnsanlar mutlu bir yaşam sürüyorlardı. İnsanların üzerinde bir üst otorite bulunmuyordu. Bununla birlikte, doğa durumunda suçluların cezalandırılmasında sorunlar ortaya çıkıyordu. Suç işleyeni cezalandıracak herhangi bir kurum yoktu. İşte bu problemi ortadan kaldırmak için insanlar bir araya gelmiş, yapmış oldukları sözleşme ile devleti kurmuşlardır. John Locke'a göre devletin varlığının nedeni, insanların suçluları cezalandırma haklarının devri konusunda yaptıkları işte bu sözleşmedir (Gismondi, 2008: 54)(Gözler, 2018: 49).

Locke'a göre; doğa durumunda insanlar, hakları ile birlikte doğmuştur. Toplumsal sözleşme vasıtasıyla bazı haklarını sınırlamalarla devlete devretmişlerdir. Ama öncelikle yaşama, özgürlük, mülkiyet hakları² olmak üzere bazı haklarını hala elinde bulundurmaktadır. Liberal devlette kendine ait olmayan bu haklar üzerinde doğal hukuk esasından hareketle, eyleme geçme hakkı bulunmamaktadır. Bunun yanında toplumsal sözleşmedeki bir taraf olarak insanlar ve haklarını koruma sorumluluğunu da üstlenmiştir (Gözler, 2018: 49).

Devletin varlık nedenini toplumsal sözleşmeye bağlayan diğer bir görüş, Thomas Hobbes'a aittir. Hobbes'a göre, "doğa durumu, insanlar arasında sürekli şiddet eğiliminin, ölüm korkusunun hüküm sürdüğü, herkesin kendi gücü ve olanaklarıyla yaşamda kalabilmek için her şeyi yapmaya hakkı olduğu, bir anlamda zaman, mekân tanımayan sürekli ve genel bir savaş halidir"(Hobbes, 2007: 92-93)(McGlinchey, 2017: 48). Bu doğal yaşam hali Epikürçülerin tanımladığı doğa haline benzemektedir. Tanımlanması gerekirse, devleti kurmadan önceki cehennem hayatıdır (Sarica, 1996: 64).

Hobbes'a göre, insanın toplum içindeki davranışlarının temelinde de yaşamını sürdürmek, güvenlik isteği ve bencillik yatar. Güvenlik ve yaşamını sürdürmek isteği insanın doğasının en temel gereksinimleridir. Hobbes'ın devlet modelinin ana maksadı bu gereksinimleri gidermektir. Bu bağlamda, Leviathan³ yani devlet (iktidar), insanlar tarafından doğa durumundaki kötü şartlardan kurtulmak amacıyla sosyal bir mutabakatla inşa edilmiştir. Leviathan'ın gücü insanların birbirine karşı güç kullanmasını engellemektedir. Otoriteyi sağlamaktadır. Bir anlamda iktidarı, egemeni temsil etmektedir (Şenel, 1996: 319).

Hobbescu devlet inşasında, devlet zorlamayla kurulmaktadır. İnsanlar zorunlu fena olan devleti kurmak zorunda kalmaktadır. Çünkü devlet olmazsa "insan insanın kurdu" olduğu doğa durumuna geri dönecektir. Doğa durumundaki sefil ve kısa hayatı devam edecektir. Kısacası devlet, düzenin kurulması

²Temel Haklar (Negatif Haklar).

³Leviathan, Thomas Hobbes'un (1588-1679) başyapıtı kabul edilen eseridir. 1651 yılında yayınlanmıştır. Kitabın ismi İncil'de geçen deniz canavarından esinlenerek konulmuştur.

¹Rasyonel seçim kuramının en temel kabulü, insanların rasyonel davranışlarda bulunacağıdır. Rasyonel seçim teorisine göre, insanlar seçim yapmak zorunda kaldıklarında, rasyonel olarak hareket ederek ya karı maksimize edecek ya da zararı minimize edecek ve en iyi davranış tarzını seçeceklerdir.

için zorunludur. Doğa durumu ile karşılaştırıldığında kötünün iyisidir.

Hobbes'in devlet modelinde devletin vatandaşlarına karşı bir sorumluluğu yoktur. Uluslararası İlişkiler Disiplinin ana teorilerinden Realizminin klasik formülünde, işte bu vatandaşlarının kişisel hak ve hürriyetleri korunması zorunluluğundan muaf, kendi çıkarı peşinde koşan egemen devlet yer almaktadır. Kısaca Realistler, Hobbesyen doğa durumundan, sosyal bilimler, teolojiden de faydalanarak, insanoğlu kötü ve günahkâr demektir. Yine bu kuramın insanlığın ilerlemesine ilişkin umutları olumsuzdur ve karamsarlık içindedir (McGlinchey, 2017: 48)(Doyle, 1983: 218).

Locke'un fikirleri, Hobbes'un fikirlerinin tam anlamıyla tersidir. Lockecu Liberal anlayışa göre devlet, insanların konsensüsü ile kurulmuştur. Konsensüsün bir parçası bireydir. Bu açıdan politik ve ekonomik tezleriyle ontolojik olarak bireyciliği başlangıç noktası almaktadır. Locke'a göre birey; Hobbes fikirlerindeki gibi düzen sağlamak için özgürlüğünden taviz vermemiştir. Özgürlük, fırsat eşitliği ve özel mülkiyet haklarını elinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda; bireyin özel mülkiyet ve özgürlük hakkı, başka bireylerin özgürlük ve özel mülkiyet hakkına zarar vermemek koşuluyla, her zaman mevcuttur (Barkin, 2010: 16)(Gismondi, 2008: 41).

Yine başka bir düşünür Jeremy Bentham'ın, Liberal felsefenin oluşumuna büyük katkısı vardır. Bentham Faydacılık okulunun öncü şahsiyetidir. Faydacılar, yargılarımızı ölçebilen şeylere dayandırmamız gerektiğini savunurlar. Jeremy Bentham'ın faydacılık yaklaşımı; her şeyi iyi-kötü, doğru-yanlış diye ikiye ayırır, kategorize eder. Ana ayırım noktası faydalı ya da faydasız olmasıdır. Zevk, iyilik ve mutluluk faydalıdır. Acı, kötülük ve mutsuzluk faydasızdır. Dolayısıyla, yaşamımızda en fazla sayıda, en büyük faydayı elde etmeye çalışmalıyız. Faydacılığın en büyük tezi; faydanın maximizasyonu, faydasızlığın minimizasyonudur. Jeremy Bentham'a göre özgürlük, "toplumdaki herkesin çıkarlarını destekler ve herkesin ortak faydasını sağlar. Özgür birey ve özgür toplumun varacağı noktayı "en fazla sayıda kişinin en yüksek derecede mutluluğu" şeklinde tanımlamaktadır"(Sutch, 2007: 67). Sonuç olarak, Locke'un sosyal sözleşmesi ve Bentham'ın faydacılığı ışığında birey ve bireyin özgürlüğü liberalizmin temelidir (Barkin, 2010: 16)(Gismondi, 2008: 41).

3. LIBERALİZME GÖRE BİREYCİLİK, TOPLUM, HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

Liberal Devlet insanoğlunun iyi olduğu varsayımına, özgürlüğe, insanlığın ilerlemesi gerektiği fikirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu varsayımlar, anayasallık, ekonomik liberalizm, özellikle pozitif bilim ve yöntemlerine olan inancı güçlendiren Aydınlanma Dönemi'nde ki düşünce akımlarına dayanmaktadır (Griffiths, 2007: 69)(Rengger, 2005: 129). John Locke başta olmak üzere Aydınlanma filozoflarının

düşüncelerine göre birey kavramı liberalizm için önemli bir değer taşımaktadır. Bu önemi ifade etmek için ilk başta liberalizm için birey-toplum ve birey-iktidar ilişkisini tanımlamamız gerekmektedir.

Liberallere göre toplum; bireylerin kendi çıkarlarını, sosyal ve politik hedeflerini gerçekleştirebilmek için bir araya geldiği insan grubudur. Bireyle sivil toplumun çıkarları arasında otonom bir uyum vardır. Bireysel hedef ve çıkarların birleşmesiyle sosyal düzen ve gelişme sağlanır. Bu bakımdan, toplumu oluşturan bireyin varlığı, toplumdan daha üstündür.

Liberal teoriye göre iktidarla birey arasındaki ilişki ise şu şekildedir. Bireyler; iktidarın dış politikasında, icraatlarında; kazanç ve kayıplarını hesaplar. Rasyonel hareket ederler. Rasyonel seçim teorisi ışığında iktidarı destekleyerek kazançlarını çoğaltır ya da iktidarı desteklemeyerek kayıplarını azaltırlar. İktidarlarda, bireylerin en fazla tercih ettiği ve faydasına dokunacak icraatları yaparlar. Bu formül liberalizmin ana varsayımını oluşturmaktadır (Moravcsik, 1992: 3-53). Bu şekilde birey-toplum ilişkisinde olduğu gibi, birey-iktidar ilişkisinde de birey öncelenmekte ve daha değerli bir pozisyona konulmaktadır.

Liberalizm için bireyciliğin asıl amacı; bireyi devlet, toplum ve iktidara karşı korumaktır. Bu ilkeye bağlılık sonucunda insan hakları ve devletin kurumları yaratılmıştır. Bireycilik üzerine inşa edilmiş üç basamaklı bir haklar dizisi mevcuttur. Negatif (olumsuz) haklar yaşama, özgürlük, din ve vicdan özgürlüğü, özgür basın, kendini ifade etme hakkı, yasalara karşı eşitlik, mülk sahibi olma hakkı, din vicdan özgürlüğünü içermektedir. Bireyi korumak amacı güden negatif haklara hiçbir şekilde kısıtlama yapılamaz. İkinci tür haklar pozitif haklardır. Bunlar; eğitimde fırsat eşitliği, sağlık, çalışma, ekonomik haklar ve kendini özgürce ifade etme hakkı için gerekli olan sosyal haklardır. Bireyi sosyal açıdan korumayı amaçlayan bu haklar olağanüstü zamanlarda kanunla sınırlandırılabilir. Son hak türü ise katılım haklarıdır. Bunlar literatürde nötr haklar olarak da sınıflandırılmaktadır. Negatif ve pozitif hakları garantiye almak maksadıyla verilen bu haklar, bireyin siyasi ve demokratik topluma katılımını sağlamaktadır.

Liberalizme göre; devlete karşı bireysel hakları koruma mekanizması şu şekilde çalışmaktadır. İlk başta liberal devlet, doğal hukuka bağlı olmalıdır. Devletin hak ve özgürlükleri koruması, vatandaşına hesap vermesi gerekmektedir. Eğer devlet hukuka bağlı olmazsa ve bireylerin haklarına tecavüz ederse, vatandaşlar devlete karşı direnme hakkını ellerinde saklamaktadır. Bu durum iktidarın negatif hakları koruma görevini yapmadığı hallerde, vatandaşların birleşerek iktidarı yönetimden indirmesinin haklı olduğunu meşrulaştırmaktadır. Devrim ve ihtilal

kavramına sıcak bakmaktadır (Doyle, 2012: 4)(Gismondi, 2008: 19).

Liberalizmin; ekonomik, sosyoloji, hukuk ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinde kendine has değer ve argümanları mevcuttur. Ekonomi disiplininde; serbest piyasa, serbest ticaret ve özel mülkiyet; hukuk disiplininde; insan hakları, cinsiyet eşitliği, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, din özgürlüğü; uluslararası ilişkiler disiplininde ise uluslararası işbirliği ve uluslararası kurumların işlerliği savunduğu argümanlardır. Özellikle ekonomi disiplinin önemli teorisi kapitalizm ile ilişkisi de liberalizmin günümüze kadar ki gelişiminde önemli rol oynamış ve oynamaktadır. Bu kapsamda, liberaller, sivil toplumdaki bireysel rekabetin ve devletin baskısından uzak serbest pazar kapitalizminin, toplum içindeki kıt kaynakları en verimli şekilde değerlendirdiğini, refahı en iyi şekilde sağladığını iddia etmektedir ve kapitalizme sıkı sıkıya bağlıdır (Burchill, 2005: 55)(Doyle, 2012: 4)(Gismondi, 2008: 19).

Liberaller için diğer disiplinlerde olduğu gibi, uluslararası ilişkilerinde gündemi geniş ve kapsamlıdır. Uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve küresel pazarların devletin elinden kurtarılması, refahın ve uluslararası örgütler vasıtasıyla barışın sağlanması kritik konulardır. Bu bakımdan, devlet ve devlet dışı aktörün dünya siyasetinde önemli roller oynadığını kabul eden çoğulcu bir düşüncedir. Liberalizm, uluslararası ilişkilerin gündeminin yalnızca askeri güvenlik meseleleriyle yönlendirildiği fikrini reddetmektedir. Ayrıca, liberallere göre; ekonomik, sosyal, çevresel vb. konular da gündem oluşturmaktadır (Burchill ve Linklater, 2005: 25). Bu bağlamda, Realistlerin yüksek politika (High Politics) ve düşük politika (Low Politics) ayrımını yanlış bulmaktadırlar. (Viotti ve Kauppi, 2012: 129-164). Realistler ise, liberal teoriyi gerçekleşmesi imkânsız olarak görmektedir. Liberal argümanların, insan davranışlarını genellemede gerçekleri yansıtmadığını düşünmektedir. Liberal teorinin olguları açıklamaktan çok normatif ideal barış ve iş birliği teorisi olarak kaldığıyla ilgili eleştirileri yoğunluktadır. Bu nedenle Realistler, liberalleri tanımlarken idealist, ütopyacı ve moralist gibi adlar kullanmaktadır (Moravcsik, 1992: 3-53).

4. NEOLİBERALİZM

Neoliberalizm; küreselleşme, teknolojinin ve haberleşmenin gelişmesi ve bu durumun uluslararası sisteme etkisini açıklanmasıyla doğmuş bir teoridir. Liberalizmin devamı ve günümüz koşullarına göre güncellenmesidir (McGlinchey, 2017: 48-49). Bu kapsamda; Neoliberalizm, devletleri uluslararası ilişkilerde egemen rasyonel aktörler olarak gören, devlet merkezli bir kuramdır. Neoliberalizmin argümanları, karşılıklı bağımlılığın etkisi, serbest ticaretin faydaları, devletlerarasındaki çıkarlar üzerine kurulan gerçek bir uyumunun varlığına ilişkin iddialara dayanmaktadır (Sutch, 2007: 65). Neoliberalizmin temel sorusu,

uluslararası sistemdeki devletler ve diğer aktörler arasında iş birliğinin nasıl sağlanacağıdır? Çözüm olarak, uluslararası örgüt ve kurumlar vasıtasıyla sistemde iş birliği sağlama rolüne odaklanmaktadır.

Neoliberalizm, anarşik uluslararası sistemde egosantrik devletlerin⁴ çıkarlarının bulunduğu yerde iş birliği yapılabileceği ana tezi üzerine ilk çalışmaları yapılmıştır.⁵ Robert Keohane ve Joseph Nye'nin "Interdependence" (1977) çalışması bunlardan en önemlisi sayılmaktadır. Nye ve Keohane çalışmalarında, bilişim ve iletişim teknolojilerinde gelişmeler nedeniyle uluslararası, ulus içi bağlantılar ve ilişkilerin derinleştiğini, çeşitlendiğini savunmuşlardır. Bu durumda sistemde ki aktörler arasında karşılıklı bağımlılık oluşturduğunu öne sürmüşlerdir. "Karşılıklı bağımlılık; devletler ve toplumlar arasında çok sayıda etkileşim kanalının yarattığı bağlantı ve ilişkilerin, belirli bir hiyerarşik gündemden yoksun olan uluslararası sistemde neden olduğu karmaşık koşullar bütünü olarak tanımlamışlardır." Küreselleşmeyle birlikte uluslararası ilişkilerde büyük güçler arasındaki karşılıklı bağımlılığın ağırlığının ekonomik konularda olduğu ve ekonomik boyutun güvenlik ve askeri boyutun önüne geçtiğini belirtmişlerdir (Keohane ve Nye, 2012: 252)

5. NEOLİBERALİZM – NEOREALİZM AYRIMI

Neoliberal – Neorealist tartışması, Uluslararası İlişkiler Disiplininin büyük tartışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu iki teori arası tartışmanın, Neoliberal teorinin gelişimine büyük katkısı olmuştur. Bu nedenle, iki teori arası ayrılan ve birleşilen argümanların bilinmesi teorinin kavranması kapsamında üzerinde durulması gerekmektedir (Folker, 2013: 113-124).

Neoliberal ve Neorealist kuram dış politika ve çıkarları belirlemede iç politikanın rolünü olmadığıyla ilgili aynı argümanları paylaşmaktadır. Bu kapsamda Neoliberalizm, anarşik bir uluslararası sistemde iş birliğinin sağlanmasının zor olduğu konusunda neorealistler ile hemfikiridir. Ayrıldığı husus; aktörlerin ortak çıkarların uyuştugu noktada iş birliğinin sağlanabileceğidir.⁶ Ayrıca işbirliği ile ilgili önemli bir tezi de uluslararası örgütler ve kurumların vasıtasıyla anarşinin uluslararası sistem üzerindeki olumsuz etkisini azaltılmasının mümkün olduğudur (Folker, 2013: 114-129). Neoliberalere göre; uluslararası

⁴Neoliberalizm de devlet, birçok farklı içsel unsurun birleşiminden değil, spesifik hedeflere sahip olan yeknesak birim olarak ele alınır (Folker, 2013: 114-129).

⁵Neoliberal – Neorealist tartışması Uluslararası İlişkiler Disiplininin büyük tartışmalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu tartışma paradigmalara arası tartışma, olarak nitelendirilmektedir. 1980-1990 arasında Robert Keohane'nin Neoliberal, Joseph Grieco'nun neorealistleri temsilen cevap ve cevaba cevap şeklinde gerçekleşen çalışmaları tartışmanın zirve aşaması olarak değerlendirilmektedir (Folker, 2013: 113-124).

⁶Neorealistler; sistem, devlet ve birey birimlerinde anarşi ve devlet davranışlarını "yukarıdan-aşağı" analiz etmekteyken, Neoliberaler "içten dışa" bir bakış açısıyla analiz etmektedir (Viotti ve Kauppi, 2012: 129-164).

kurumlar ve örgütler uluslararası iş birliğinin sağlanmasında, devletlerarasında ilişkilerin kurulmasında platform olurlar. Devletlerarasındaki engellerin kaldırılması ve temasın sağlanmasında temel rol oynarlar (Sutch, 2007: 65). Uluslararası örgütlerin çatışmayı önlemede ve iş birliğini sağlamada rolleri yalnızca tanımlama ötesine geçmektedir. İcraat ve açıklama elde etmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda uluslararası örgütlerin rolü, neoliberalist entegrasyon ve karşılıklı bağımlılık çalışmalarında önemli bir odak noktası oluşturmaktadır (Viottive Kauppi, 2012: 129-164). Neoliberaler; uluslararası ilişkiler sisteminde iş birliğini, Oyun Teorisindeki sıfır toplamı olmayan oyunlara benzetmektedir. İş birliği yapan devletlerarasında kazan-kazan modelinde ilişki olabileceğini öne sürmektedir. Ayrıca antlaşmayla resmi olarak kabul gören uluslararası örgütlenme olmasa bile, ilkelerin, normların ve oyuncuların beklentilerinin birleştiği noktada iş birliğinin mümkün olduğunu savunmaktadır (Rejim Teorisi). Neoliberal kuramcılar, Neorealitlerin epistemolojilerini ve pozitivist metodolojiyi benimsemişlerdir. Ortak devlet merkezli yaklaşımlarından kaynaklı, uluslararası ilişkiler disiplininin dinamik yönünü kaçırdıklarına ilişkin eleştirilmişlerdir. Bu epistemolojik ve metodolojik ortaklık nedeniyle; Waewer tarafından aslında böyle bir tartışma olmadığı, neorealizm ve neoliberalizmin aynı paradigma olduğu, böyle bir tartışma olsa bile paradigma içi bir tartışma yaşandığı eleştirilerine hedef olmuşlardır (Sutch, 2007: 11).

Tablo -1 Yuval Noah Harari'ye Göre Neoliberalizmin Argümanları

	Ulusal Seviye	Uluslararası Seviye
Ekonomik Alan	Serbest Piyasa, Özelleştirme, Düşük Vergi	Serbest Ticaret, Global Entegrasyon, Düşük Gümrük Vergisi
Siyasal Alan	Serbest Seçimler, Azınlık Hakları, Kanunların Üstünlüğü	Uluslararası Barışçıl İlişkiler, Uluslararası İşbirliği, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Örgütler
Kişisel Alan	Özgür Tercihler, Bireycilik, Çeşitlilik, Cinsiyet Eşitliği	Serbest Seyahat Özgürlüğü, Göç

Kaynak (Harari, 2018: 22)

En son olarak da popüler yazarlardan Harari'nin disiplinler arası bir açıklama getirdiği tabloyu incelemek, Neoliberalizm büyük resmini sadece uluslararası ilişkiler değil, diğer disiplinler açısından da önemini görmemizi sağlayacaktır. Bu tabloda, ulusal, uluslararası seviyede ve ekonomik, siyasi, kişisel alanda hangi kavramları ortak paydada topladığı ve neoliberalizmin hangi anahtar argümanları kapsadığı görülebilmektedir.

6. DEMOKRASİ

Sözlük manasıyla “Demokrasi eski Yunanca “halk” anlamına gelen “demos” ve “yönetmek” anlamına gelen “kratein” sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu anlamıyla halkın yönetimi demektir.” Abraham Lincoln demokrasiyi “Halkın halk tarafından halk için yönetimidir.” olarak tanımlamıştır (Gözler, 2018: 103). Demokrasiler, Ampirik ve Normatif Demokrasiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Normatif anlamda demokrasi, ulaşılabilecek bir ideali anlatmaktadır. Bütün vatandaşların devlet idaresi ile ilgili alınacak her kararda oy kullanması ve yapılan oylamaya göre de kararların alınmasını ifade etmektedir. Nüfusu milyonları geçen ülkelerde devletin karar alması için (referandumlar hariç) her kararda vatandaşlarını toplaması ve böyle bir oylamanın yapılması imkânsızdır. Günümüzde bu tip bir demokrasinin uygulanması rasyonel bir değer taşımamaktadır.

Ampirik demokrasi teorisi ise, ideal demokrasiye yaklaşan, uygulanabilen gerçek demokrasileri anlatmaktadır. Ampirik demokrasiye göre; devletin kendisini demokrasi olarak adlandırılması ile demokrasi olmayacağı bilinmelidir. Bu kapsamda, demokratik devlet vasfını taşımak için bazı ortak özellikler ve uygulamaların olması gerekmektedir. Uluslararası toplum tarafından kabul gören demokratik yönetim şartlarının bazıları şunlardır;

“1. Etkin siyasal makamlar seçimle iş başına gelmelidir.

2. Seçimler düzenli aralıklarla yenilenmelidir.

3. Serbest seçimler yapılmalıdır.

4. Birden çok siyasal parti var olmalıdır.

5. Muhalefetin iktidar olma şansı mevcut olmalıdır.

6. Temel kamu hakları tanınmış ve güvence altına alınmış olmalıdır”(Gözler, 2018: 103-104).⁷

Yukarıdaki şartlardan da görüldüğü üzere; demokrasilerde halk, yönetime ortak olmakta ve çıkarlarına tehdit eden bir iktidarı kolaylıkla değiştirilebilmektedir. İktidarda bu durumu bilmekte, halkın menfaatleri ve hakları doğrultusunda politikalar uygulamak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda; halkın

⁷Sadece seçimlerle iktidarın belirlenmesi, devletlerin demokratik yönetim sayılmasının tek şartı değildir.

hak ve özgürlükleri, halkın kendisi tarafından ve demokratik sistem vasıtası ile korunabilmektedir.

Demokratik olmayan devletlerde ise böyle bir koruma gerçekleşmemektedir. Bu devletlerde vatandaşın, iktidarı denetleme veya değiştirme hakkı yoktur. Kararlar halka mal edilmemektedir. Yöneten elitler karar vermektedir. Verilen kararlarda elitler ve çevresinin çıkarları gözetilerek verilmektedir. Bu bağlamda; demokrasi ile liberalizmin birliktelikleri bir zorunluluğu ortaya koymaktır. Aynı ideali temsil etmekte ve çoğu yerde aynı anlamda kullanılmaktadır (Doyle, 1983: 205-235)(Akıncı, 2011).

7. NEDEN LİBERAL DEVLET İNŞA EDİLMELİDİR?

“Neden Liberal Devlet inşa edilmelidir?” Sorusunun cevabını, Micheal Doyle 1983'deki çalışmasında vermektedir. Micheal Doyle kuramcısı olduğu “Demokratik Barış Teorisinde”; Melvin Small ve J. David Singer'ın “Resortto Arms” makalesinde 1816-1980 yılları arasındaki inceledikleri 575 savaşı (159'u yerel savaş) örneklem olarak almıştır. Bu yıllar arasındaki savaşan devletleri, demokratik (liberal) ve demokratik olmayan (liberal olmayan) devletler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Çalışmasında bu yıllar arasında gerçekleşen savaşların; demokratik olmayan devletlerin kendi arasında ya da demokratik olmayan ile demokratik devlet arasında olduğunu tespit etmiştir. Ampirik olarak yaptığı araştırmanın bitiminde, demokratik devletlerin birbiriyle savaşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Doyle'un çalışması, Kant'ın vadettiği sonsuz barış (Perpetual Peace)⁸ ortamına dünyadaki liberal demokrasileri çoğaltılarak ulaşabileceği varsayımını dile getirmiştir. Demokratik Barış Teorisi diye isimlendirilen bu teori; “Dünyada liberal demokratik devletler çoğaltılırsa savaş olmaz ve sonuç olarak yeryüzü cennetine ulaşılır.” demektir (Russet, 1993: 4).

Demokrasiler birbirleriyle savaşmamaktadır. Çünkü iktidarın vatandaşlarına hesap vermesi gerekmektedir. Eğer vatandaşlarına hesap veremezse demokratik seçimlerle iktidarını kaybetme ihtimali vardır. Bu kapsamda; liberal demokratik devletler, siyasi sistemlerini kontrol ve denge (checkandbalance) üzerine kurmuştur. Ayrıca demokrasilerin diğer demokrasilerle arasındaki sorunları çözmek için kullanabileceği birçok mekanizma bulunmaktadır. Sorunların barışçıl yollardan çözülme ihtimali yüksektir. Demokrasilerde askeri bir harekâtı yapabilmek için büyük kamuoyu desteği gerekmektedir. Ekleme gerekmektedir ki; demokrasiler arası çatışma ve çözüm süreçleri daha uzun olmakta, bu durumda sorunların çözüm şansını artırmaktadır (Rengger, 2005: 117). Demokratik olmayan devletlerde ise savaş kararları çok kolay alınabilmekte ve yönetici elitler tarafından kimseye de

hesap verilmemektedir. Bu bağlamda, liberal bakış açısına göre uluslararası sistemde savaşların nedeni; antidemokratik yönetimler ve onların kötü kararlarıdır (Doyle, 1983: 205-235).

Başka bir liberal akademisyen Francis Fukuyama'da Demokratik Barış Teorisine önemli katkıda bulunmuştur. Fukuyama, demokrasilerin birbirleriyle savaşmamasının nedenini, liberal demokrasilerden oluşan bir dünyada bütün devletlerin birbirlerinin meşruiyetini karşılıklı olarak tanımamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Karşılıklı meşruiyetlerin tanındığı bir uluslararası ortamda savaş için daha az neden kalmaktadır (Fukuyama, 1993: 48).

8. KARŞILIKLI BAĞIMLILIĞIN LİBERALİZME ETKİSİ

Ortak strateji ve hedeflere yönelik ulus ötesi ağların büyümesi ve genişlemesiyle küresel sivil toplum oluşmuştur (Viotti ve Kauppi, 2012: 129-164). Ticaret, sosyal, kültürel ve politik bağların gelişmesiyle birlikte ilişkiler derinleşmiş ve çeşitlenmiştir. Karşılıklı bağımlılıklar doğmuştur. Eğer savaş ya da çatışma olursa aktörlerin karşılıklı çıkarları etkilenecek, iki tarafında kaybı olacaktır. Rasyonel bir birey, seçenekleri tartacak, kazancını maksimize etmek isterken, kaybını da minimize etmek isteyecektir. Rasyonel bir birey gibi liberal devlette, şiddete veya savaşa başvurmayı tercih etmeyecek ve işbirliğine yönelecektir (Doyle, 1983: 205-235). Bu genellemeyi sadece devletlerarasında değil, devlet içi çatışmalar ve iç savaşlar açısından da düşünmek lazımdır. Kaybedecek çıkarı olan birey ve grup, şiddeti göze alamayacaktır. Kazancı çoğaltmak, kaybı azaltmak ana fikri doğrultusundaki davranışları tercih edecektir.

Karşılıklı bağımlılığın, ticaret ve ekonomiye etkisini ise en güncel McDonald's Barış Teorisi göstermektedir. McDonalds markası, Amerika Birleşik Devletleri kuruluşlu bir restoran zinciridir. Teori, McDonalds şirketinin restoran açtığı devletlerarasında savaş yaşanmamaktadır, demektir. Gerçektende McDonalds'ın kurulduğu 1983 yılından itibaren 2008 yılına kadar şube açtığı devletlerarasında savaş yaşanmamıştır. 2008 yılında Rusya-Gürcistan Güney Osetya Savaşına kadar da teorinin varsayımı geçerliliğini korumuştur. Teorinin sahibi Friedman'ın makalesinde yazdığı gibi McDonald's şirketinin 1996 yılı itibarıyla; 100 ülkede çok sayıda şubesi olduğu düşünüldüğünde, karşılıklı bağımlılığın dünya düzeni açısından etkisi görülmektedir. Bu örnek ile çok uluslu sermayeye sahip, orta büyüklükte bir firmanın nasıl örümcek gibi dünyayı çevrelediğini anlaşılmaktadır. İkinci aşamada ise bu ağların rasyonel anlamda çıkar birlikteliği oluşturduğu ve bu birlikteliklerden elde edilen çıkarların korunması motivasyonu üzerinden bir denge ve düzenin yakalandığı görülmektedir. Bu bağlamda uluslararası ticaret ortak çıkar birliktelikleri oluşturmaktadır. Fakat devletlerarasında yapıma ihtimali olan savaş, karşılıklı ortak çıkarlara zarar vermektedir. Bu durumda savaş ve çatışma, aktörler

⁸Kant'ın Uluslararası İlişkiler Disiplinine katkısı, “PerpetualPeace” çalışmasında kurguladığı uluslararası barışı sağlayacak federasyon ve bu federasyonun gerçekleşmesini sağlayacak argümanlardır.

açısından rasyonel bir tercih olmamakta ve iki tarafta ortak çıkarlara zarar verilmeyen başka bir yöntem ile (çoğunlukla diplomasi) soruna çözüm bulmaktadır. (Friedman, 1996). Montesquieu'nun, "Barış, ticaretin doğal sonucudur." sözü de karşılıklı bağımlılık tabanında oluşan liberal barış düzenini anlatmaktadır (Sandıklı ve Kaya, 2013).

9. SONUÇ

Sonuç olarak; Kant'ın "Ebedi Barış" eserinde de geçtiği gibi, liberalizmin uluslararası sisteme hâkim olmasıyla, vatandaşına hesap veren bireysel haklara saygılı cumhuriyetler vasıtasıyla (demokrasiler)⁹, savaşız ve dengeli uluslararası sisteme ulaşılacağı söylemi, liberal-neoliberal teorinin önemli iddialarından birini temsil etmektedir (Doyle, 1983: 205-235). Yeryüzündeki cennet diye tanımlayabileceğimiz bu düzenin formülü ise liberal devlet inşalarının başarıyla gerçekleştirilmesine bağlanmakta ve batı medeniyetinin dünya hegemonyasını devam ettirmesi açısından önemli bir tezini ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı, A. (2011). "Demokrasi ve Liberalizmin Zorunlu Birlikteliği". *Paradoks Ekonomi*, 7(1), 7-28. www.paradoks.org, (05.08.2021).

Barkin, J. S. (2010). "Realist Constructivism Rethinking International Relations Theory Realism". Cambridge University Press, 16.

Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., & True, J. (2005). "Theories of international relations" (Jervis, Ro). Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107286207.002>, 25: 55.

Carothers, T. (2007). "How Democracies Emerge: The "Sequencing" Fallacy". *Journal Of Democracy*, 18(1), 12-27.

Doyle, M. W. (1983). "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. *Philosophy and Public Affairs*", 12(3), 205-235. <https://doi.org/10.4324/9781315252629-22>, 205-235.

Doyle, M. W. (2012). "Liberal Peace". Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203804933>, 4.

Folker, J. S. (2013). "International Relations Theories Discipline and Diversity" (T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (eds.)). Oxford University Press, 113-129.

⁹Kant'ın daha fazla barışı sağlayacağını düşündüğü federasyonunun bazı farklı özellikleri vardı. Bunlardan birincisi Federasyonun vatandaşlarının özgürlük ve refaha olan istekleridir. İkincisi Federasyonda uluslararası hukuk ve ticaretin genişlemesi sonucunda, uluslararası hukuk ve örgütlerin gelişimini tetiklemesidir. Son olarak Federasyondaki cumhuriyetlerin çoğalması ve birimler arası barış kaidelerinin resmi kurallar üzerine bina edilmesidir. Buradaki cumhuriyet tanımı günümüzdeki demokratik devlet tanımına daha yakındır (Russett, 1993: 94-131).

Friedman, T. L. (1996). "Foreign Affairs Big Mac". *Nytimes*. <https://www.nytimes.com/1996/12/08/opinion/foreign-affairs-big-mac-i.html>, (04.09.2021).

Fukuyama, F. (1993). "End of History and the Last Man". In *Contemporary Sociology* (Vol. 22, Issue 2). Free Press. <https://doi.org/10.2307/2075746>, 22.

Fukuyama, F. (2014). "State – Building Governance And World Order In The 21st Century". Cornell University Press, 48.

Ghani, A., ve Lockhart, C. (2008). "Fixing Failed States A Framework for Rebuilding a Fractured World". Oxford University Press; 1st edition, 4.

Gismondi, M. D. (2008). "Ethics, liberalism and realism in international relations". Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203939932>, 19: 41: 54.

Gold, D., & McGlinchey, S. (2017). "International Relations Theory" (S. McGlinchey (ed.); E-International Relations Publishing. <https://doi.org/10.1017/9781316795514.006>, 48.

Gözler, K. (2018). "Anayasa Hukukuna Giriş". *Ekin Basın Yayın Dağıtım*, 49: 103-104.

Griffiths, M. (2007). "International Relations Theory for the Twenty-First Century". Routledge. <https://doi.org/10.1057/9780230005846>, 69.

Hameiri, S. (2010). "Regulating Statehood". Palgrave Macmillan, 1.

Harari, Y. N. (2018). "21 Lessons For The 21st Century". Penguin Books, 22.

Hehir, A., ve Robinson, N. (2007). "State-building: Theory and practice. *State-Building: Theory and Practice*", 1-200. <https://doi.org/10.4324/9780203964712>, 1.

Moravcsik, A. (1992). "Liberalism and International Relations Theory". Harvard University Press, 3-53.

Keohane, R. O., Nye, J. (2012). "Power and Interdependence". New York: Pearson, 252.

Rengger, N. J. (2005). "International Relations, Political Theory and The Problem of Order: Beyond International Relations Theory?" Routledge. <https://doi.org/10.5860/choice.37-6518>, 117: 129.

Russett, B. (1993). "Grasping The Democratic Peace" (Vol. 1). Princeton University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>, 4: 94-131.

Sandıklı, A., ve Kaya, E. (2013). "Barış Kavramına Teorik Yaklaşımlar ve Küresel Yönetişim". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 12(23), 59-79.

- Sarıca, M. (1996). "100 soruda Siyasi Düşünce Tarihi". Gerçek Yayınevi, 64.
- Şenel, A. (1996). "Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş". Bilim ve Sanat Yayınları, 319.
- Sutch, P. (2007). "International Relations: The Basics". Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203960936>, 11: 65: 67.
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2012). "International Relations Theory". Pearson, 129-164.